

تحلیل بر ناحیه‌بندی مناطق تحت حفاظت ایران

افشین دانه‌کار^۲، نغمه شریفی^۱، مریم رباطی^۲

۱- دانشجوی دکتری محیط‌زیست، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تهران، دانشکده منابع طبیعی و محیط‌زیست،
naghmehsh2005@yahoo.com

۲- استاد دانشگاه تهران، دانشکده منابع طبیعی،
danehkar@ut.ac.ir

۳- استادیار دانشگاه علوم و تحقیقات، دانشکده منابع طبیعی و محیط‌زیست،
Maryamrobati1984@gmail.com

چکیده

امروزه مشکلات فزاینده محیط‌زیست جهانی، منطقه‌ای و ملی به چالش مهمی در مسیر تداوم حیات در کره زمین تبدیل شده است و انتخاب برخی محیط‌های طبیعی برای حفاظت، بازسازی و بهره‌برداری خردمندانه تنها راه پیشروی برنامه ریزان محسوب می‌شود. مناطق تحت حفاظت که در کشورهای مختلف با اهداف و انگیزه‌های متفاوت انتخاب می‌شوند، به‌رغم دارا بودن تفاوت‌هایی در نام و مشخصات خود، اغلب از مأموریت واحدی برخوردارند و در مدیریت این مناطق همواره ایجاد تعادل بین حفاظت از میراث طبیعی و توسعه پایدار منطقه، از طریق طرح‌ریزی مدیریتی به‌عنوان یک هدف کلیدی مطرح می‌باشد. طرح مدیریت مناطق در عمل طرح زون بندی مناطق و سپس طراحی و برنامه‌ریزی اجرایی هر زون است. پهنه‌بندی که جزئی از طرح مدیریت به شمار می‌رود، وسیله‌ای است که طراحان و مدیران برای چگونگی استفاده از منابع حفاظت‌شده تهیه می‌کنند و به‌عبارت‌دیگر ابزاری برای حفاظت و مدیریت از مناطق است که از طریق آن تعارضات مناطق تحت حفاظت کاهش‌یافته و صدمات واردشده به مناطق به تأخیر افتاده و فرصت لازم را برای اتخاذ تدابیر فراهم می‌شود. در این مطالعه برای جاری ساختن رویکرد تناسب سنجی در زون بندی مناطق تحت حفاظت، ابتدا هر یک از زون‌های یازده‌گانه این مناطق به‌طور کامل تعریف و مأموریت و وظایف آن‌ها به‌صورت مجزا تعیین شد تا تفاوت‌های عملکردی هر یک از گرمخانه‌ها آشکار شود. در گام بعد ضمن تعیین میزان حساسیت، آسیب‌پذیری و ظرفیت توسعه‌پذیری هر یک از زون‌ها، سطح اشغال آن‌ها در مناطق چهارگانه مشخص شد و درنهایت ماتریس هم‌جواری زون‌ها تدوین شد. طبق نتایج به‌دست‌آمده، زون‌های طبیعت محدودشده و حفاظتی با مأموریت حراست از طبیعت در گروه زون‌های حساس با آسیب‌پذیری بالا و توسعه‌ناپذیر قرار می‌گیرد. زون‌های استفاده گسترده، متمرکز، استفاده ویژه، سپربازدارنده، گذرگاهی، علمی-ترویجی و سایر استفاده‌ها، از زون‌های غیر حساس با آسیب‌پذیری کم محسوب می‌شوند که دراین‌بین زون‌های استفاده گسترده، سپربازدارنده و علمی-ترویجی توسعه‌ناپذیر هستند. زون‌های فرهنگی-تاریخی و بازسازی، نیمه حساس و توسعه‌ناپذیر هستند که مأموریت زون فرهنگی-تاریخی، حمایتی و زون بازسازی، حراست دوره‌ای است. پایش ازجمله فعالیت‌هایی است که با تمام زون‌ها سازگار می‌باشد و فعالیت پژوهش نیز به‌جز زون طبیعت محدودشده با بقیه زون‌ها سازگاری دارد. در بین زون‌های یازده‌گانه فقط زون‌های ۱ و ۶ و ۲ با فعالیت آموزش سازگاری ندارند. در زون‌های ۳ و ۵ و ۸ و ۱۰ اکوتوریسم مجاز است و در زون‌های ۱۰، ۹، ۷، ۵، ۴ و ۱۱ نیاز به مشارکت مردمی می‌باشد. به لحاظ هم‌جواری زون‌ها، زون‌های طبیعت محدودشده و حفاظتی به دلیل حساسیت و آسیب‌پذیری بالا بیشترین ناسازگاری را با سایر زون‌ها دارند و برعکس زون بازسازی دارای حسن هم‌جواری در کنار همه زون‌ها می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: مناطق تحت حفاظت، زون بندی، تناسب سنجی، سازگاری زون‌ها، هم‌جواری

۱-مقدمه

بهره‌برداری از منابع طبیعی تجدیدشونده بیش از توان بازتولید آن‌ها و مداخله در تمام عرصه‌ها برای پاسخگویی به نیازهای پایان‌ناپذیر و افزون طلبانه، منشأ تغییراتی است که عرصه را بر سایر موجودات زنده تنگ و بسیاری از آن‌ها را حذف نموده است، به